

Dragan Babić

NIKAD KRAJA; NIKAD KRAJA OVOJ GUSTOJ ŠUMI

(Damir Karakaš: *Sjećanje šume*, Lom, Beograd, 2017)

Postoji mišljenje da svaki pisac pred sobom ima samo jednu dilemu: pisati celog života istu knjigu, nastavljati istu priču i obrađivati istu temu, ili pak neprestano hrliti ka nečem novom i drugačijem na tematskom, stilskom i formalnom planu. Mora se, međutim, istaći da postoji i treća opcija, negde na pola puta između ova dva pola: posezati u više knjiga za istom matricom i istim iskustvom, ali tražiti nove, do tada neistražene detalje tog iskustva, i stvarati vezana dela koja o sličnim temama govore iz različitih, ali komplementarnih uglova. Jedan od autora koji tako stvara je i Damir Karakaš, a njegov poetički princip ponavljanja i inovacije moguće je, najbolje do sada, primetiti u romanu *Sjećanje šume*, prvobitno objavljenom prethodne godine u zagrebačkom „Sandorfu“.

Dosadašnji opus ovog autora moguće je, uslovno, podeliti u dva tematska kruga: prvi, *lički*, čine zbirke priča *Kino Lika* (2001), *Eskimi* (2007) i *Pukovnik Beethoven* (2012), te romani *Kombetari* (2000) i *Blue moon* (2014), dok se drugi, *pariski*, prepoznaje u romanima *Kako sam ušao u Europu* (2004) i *Sjajno mjesto za nesreću* (2009). Iako su razlike između ova dva kruga otprilike jednako velike kao i razlike između Like i Pariza, postoje nedvojbene spone koje ih čine dvama dopunjujućim delovima iste celine. U centru svakog od ovih dela najčešće je sam junak, pojedinac koji svojim muškim glasom ističe nepripadanje sredini u kojoj se nalazi i breme koje ga tera na akciju, definiše pogled na svet i usmerava u kojem pravcu da dalje ide. Prošlost tog izopštenog pojedinca nije uvek precizno data u tekstu, već je češće naglašena, prisutna u tragovima, ostavljena negde između šturih detalja detinjstva i pretpostavljenih trauma mladićkih dana. Stoga čitaoci mogu da domaštaju šta je to što definiše intimni svet i razmišljanja rokabilija iz romana *Blue moon* ili uličnog svirača i performerera iz *Sjajnog mjesta za nesreću*, te da dođu do zaključka – koji može, a ne mora biti tačan – da se, pošto oni potiču iz istog prostora, u njihovom detinjstvu desilo nešto što ih je usmerilo na određeni put. Toj klici njihovih ličnosti pisac se posvećuje u ovom romanu, pružajući tako uvid u odrastanje onih tipova ljudi kojima pripadaju i njegovi već poznati junaci, čime ovaj roman raste u svojevrсни *prequel*, prednastavak već pomenutih dela. Njegov protagonista, dakle, vrlo lako može postati i protagonista drugih naslova, te je stoga pozicija koju on zauzima zapravo jedna od najbitnijih u celokupnom Karakaševom radu – ukoliko se, naravno, prihvati čitanje u takvom ključu.

Oblikovao kao celina od tridesetak kratkih poglavlja od po najviše četiri-pet stranica, *Sjećanje šume* igra na tankoj žanrovsko-formalnoj liniji između romana i zbirke kratkih priča, dajući argumente za oba opredeljenja. Sa jedne strane, svako poglavlje ima sopstvenu

zaokruženost i samostalnost, svoj početak, poentu i kraj, i može se čitati izolovano od onih koji dolaze pre i posle njega. Karakaš se i u dosadašnjim delima pokazao kao odličan stilista koji posvećuje veliku pažnju svakoj rečenici i frazi ponaosob, te ne čudi što čitanje bilo kog poglavlja – premda to ne traje duže od nekoliko minuta – može dovesti do celovitog čitačkog utiska. Na tome se može završiti, posebno u današnje doba manjka pažnje i vremena za obimne narative, pa ovo delo omogućava i čitanje u ključu fleš fikcije, ili čak zbirke ulančanih priča koje su savršene za ukradene trenutke u gradskom prevozu ili u redu na kasi supermarketa. Međutim, ako se, sa druge strane, uzme u obzir da svakom od tridesetak celina figurira isti protagonist, isti pripovedni glas, isto vremensko i prostorno okruženje, isti sporedni junaci, ista razmišljanja i, napokon, isti pristup tekstu, shvata se da u pitanju zaista jeste romaneskno štivo koje odlikuje jedinstvenost uprkos prividnoj fragmentarnosti. Zamišljeno, oblikovano i izvedeno kao celina, ovo delo nameće svoju romanesknu formu i neprekinutom niti odrastanja protagoniste i njegovog sve jasnijeg razumevanja sveta i sopstva, čime se postiže efekat zaokruženosti ne samo na nivou zasebnih poglavlja, već i celog dela. Naposljetku, *Sjećanje šume* svojim nevelikim obimom i pristupom poetici sažetosti evocira i žanr kratkog romana ili romana-novele koji je bio popularan u međuratnom periodu evropske književnosti i tokom razvoja srpske avangarde, a pisali su ga Miloš Crnjanski, Stanislav Krakov, Rastko Petrović i drugi.

U tematskom središtu romana nalazi se neimenovani dečak koji pripoveda svoju svakodnevnicu u malom ličkom selu, dok čitaoci prate njegovo odrastanje. Ovi zapisi ipak nisu dnevničkog, već više memoarskog tipa – iako je autor vrlo verno preneo govor najmlađe generacije tako da on ne deluje veštački ili klišetizirano, dobija se utisak da dečak ne zapisuje svoje avanture kako mu se dešavaju, već da ih se priseća. Ovome u prilog govori i činjenica da on nikada ne pomigne svoj kreativni spisateljski proces, mada njegovi afiniteti prema umetnosti rastu kako radnja napreduje, ali i to što nastupa iz pozicije odrasle osobe, skoro pa rezimirajući svoje detinjstvo. Njegovo sećanje je skokovito i na trenutke neprecizno, što je sasvim i očekivano prilikom vraćanja u prošlosti, a taj princip slučajnosti pojašnjava i izbor epizoda o kojima autor piše, te način na koji se one slažu u narativ. Karakašev narator je tipičan dečak svog vremena i prostora, ali dok pisac otkriva geografsku odrednicu, uspeva da sakrije precizno vreme dešavanja radnje: ono se, naravno, može naslutiti na osnovu inovacija i novotarija koje sve više okupiraju lički kraj – televizor, bojler, traktor, bioskop – ali ova tajnovitost krije određeni smisao. Vrativši se u detinjstvo junaka i odlučivši se za pripovedanje iz infantilne perspektive, autor imanentno mora da uključi i dozu misterije koja je neizostavni deo odrastanja, ali i univerzalnosti koja pozitivno utiče na čitljivost romana i utisak poistovećivanja sa iskustvom junaka. Pripovedač stoga može biti bilo koji dečak iz bilo kog malog mesta iz unutrašnjosti, tipično dete SFRJ koje je istovremeno i univerzalno i jedinstveno. On svoju specifičnost gradi na unikatnom izrazu zasnovanom na jedinstvenoj leksici svog kraja i mešanju nestandardizovanog govora i lokalnog narečja, te referentnim okvirom svakodnevnih aktivnosti koji je već donekle poznat iz ranijih Karakaševih „ličkih dela“ – fizički posao, udaljenost od gradske sredine, zategnuti porodični odnosi, figura nasilnog oca i dodir sa prirodom. Ovim elementima sada se, kao najdominantniji, pridružuje motiv srčane mane i bolesti sa kojom se junak od najranije mladosti bori i koja zapravo upravlja njegovim životom u surovoj ličkoj sredini. Nejak i nesposoban za

težak rad, on je percipiran kao faličan, bolestan i neadekvatan za život od strane svoje porodice, posebno oca koji raste u neprestano prisutnog sporednog protagonistu dela i silu koja se nadvija nad dečakom. Lik upravo takvog tvrdog, nedostupnog, emotivno zatvorenog i neretko nasilnog – jednom rečju, *karakaševskog oca* – *Sjećanjem šume* dobija najkonkretnije obrise, premda je i nekoliko scena romana *Blue moon* pokazalo o kakvom gorštaku se radi. Treća tačka definisanja protagoniste krije se u prirodi koja ga okružuje, njenoj mračnoj, mističnoj i opasnoj strani personifikovanoj u figuri medveda koji stalno vrebava, iako se nikada ne pojavljuje. Odrastanje dečaka odvija se između ova tri nepostojana i neuhvatljiva straha – srca, oca i medveda – a njegovo detinjstvo nije ništa drugo do svakodnevno izlaženje na kraj sa tim opasnostima i beg od njihovog uticaja u prostore ličnog mira koji mu pružaju filmovi, sport, čitanje, priroda, otkrivanje seksualnosti, itd.

Potraga za sopstvenom slobodom i prostorom u kojem može da bude samostalan i nezavistan od oca čini ovaj roman bliskim bogatom korpusu mladalačkih romana, od *Toma Sojera* do *Orlovi rano lete*, a njegovo završno poglavlje, „Šuma“, nudi razrešenje i dolazak do unutrašnjeg mira. Nakon što provodi neko vreme bolestan u krevetu, junak počinje da skuplja snagu da ode u šumu opremljen puškom i municijom za ubijanje medveda. Dok krči put ka gustini šume, rekapitulira ceo tok romana, zaključujući da je ostao sam, ostavljen od prijatelja i neshvaćen od porodice, te da je strah, simbolički predstavljen u medvedu, samo njegov i da samo on može da mu stane na put. On već zamišlja mrtvog medveda („Savijeni kažiprst na jednom obaraču, a srednji prst na drugom, jer ova ruska bokERICA ima dva obarača, svaki za jednu cijev, prenose napetost na cijelo moje tijelo; sasut ću mu u isti čas oba metka u glavu; već ga vidim kako leži u velikoj lokvi krvi“), i ta slika pomaže mu da nastavi, preko mahovine, zemlje i lišća, sve dublje u srce tame i koren svog straha. Autor prekida njegovu avanturu finalnom rečenicom romana – „Nikad kraja; nikad kraja ovoj gustoj šumi“ – koja ostavlja otvoren završetak kao jedino moguće razrešenje ovakvog narativa: ne otkriva se da li dečak izrasta u rokabilija, umetnika sa ulica Pariza, još jednu tipičnu ličku figuru ili sopstvenog oca koji će nastaviti krug nasilja nad nekim novim detetom – možda nikada nije ni izašao iz šume? – ali to, najzad, nije ni važno za čitalački utisak. Ono što jeste važno je ritam krajnjeg poglavlja, ritam poslednjih rečenica koje, pored upečatljivih slika (sintagma „grančice mi pod nogama krckaju kao koščice u stopalima“ možda je i najefektnija u celom romanu), donose i neizvesnost i taktički raspored znakova interpunkcije: svaka zapeta, tačka i tačka sa zapetom navode čitaoca na kraću ili dužu pauzu upravo u trenucima kada i junak to čini u šumi, a čitanje prati njegov hod u sve dublje predele tame, precizno, u ritmu metronoma. Sličnu dinamiku donose i zapete u prozi ranije pomenutog Crnjanskog, a način na koji je Karakaš ostvario tok rečenice u celom delu ovde kulminira i dokazuje preciznost i kvalitet njegovog izraza.

Sjećanje šume je, povrhu svega, roman o odrastanju i promeni: junak sazreva, postaje samostalan i samosvestan, razvija nova interesovanja i prestaje da beži od problema; njegov otac na trenutke pokazuje znake ljudskosti i pažnje (nakon dobro obavljenog posla traži od majke da sinu donese pivo, a tokom njegove bolesti „sjedi pognut na panju, treseramenima i prigušeno plače“); dečakova sestra, majka, baka i prijatelji žive svoje živote, na trenutke odlazeći iz njegove svakodnevice i ostvarujući se van granica romana; čak se i ruralni lički kraj modernizuje i menja svoj stav prema Drugom svetskom ratu i nacionalističkim

podelama. I dok pisac baštini tradiciju Branka Ćopića, Knuta Hamsuna i donekle Ernesta Hemingveja, on se najviše oslanja na sopstveno iskustvo i raniji rad, stvarajući svoje do sada najzrelije delo, što dokazuju nagrade „Fric“ i „Kočićevo pero“, ponovljeni tiraži i vrlo pozitivna kritička i čitalačka recepcija. Posle svega, dodatno raduje činjenica da će Damir Karakaš nakon ovog dela verovatno morati da potraži ili nove pristupe pripovedanju o Lici ili pak do sada neistražene teme, a oba ishoda mogu samo da raduju njegove čitaoce.